

Symboliek in literatuur

In veel boeken worden symbolen gebruikt. Symbolen liggen niet vast, maar laten ruimte over voor interpretatie. Door symbolen te onderzoeken, kun je in diepere betekenislagen van een boek doordringen. Er zijn verschillende soorten symbolen. Er zijn algemene, die snel herkend worden, omdat ze vaak worden gebruikt, zoals de rode roos voor de liefde. Toch kan een roos in een ander boek net zo goed als symbool voor bedreiging worden gebruikt. Een roos heeft immers, behalve een mooie bloei, ook doorns. Het hangt af van de context waarin deze gebruikt wordt. Soms krijgen bepaalde voorwerpen of andere elementen in een boek, die op het eerste gezicht niet echt betekenisvol zijn, een symbolische betekenis doordat zij steeds herhaald worden. Dat zijn zogenaamde leidmotieven. Zowel met algemene symbolen als met leidmotieven kom je in de diepere lagen van een boek terecht. Hoe kun je deze nu ontdekken? Hieronder volgen wat aanwijzingen.

1. Je kunt tijdens het lezen alvast aantekeningen maken, maar het kan ook achteraf. Je leest de tekst aandachtig, besteedt aandacht aan belangrijke thema's in het boek en staat stil bij hoe jij zelf op de tekst reageert: vind je de tekst verwarrend, duister, interessant, somber, vrolijk, enz.? Schrijf onbekende woorden op, die je eventueel later nog kunt opzoeken.
2. Bedenk wat het hoofdthema is van het werk. Waar draait het werk volgens jou om? Een thema is vaak eenvoudiger te herkennen dan symbolen, omdat een thema fundamenteel en universeel is. Zoek daarvoor naar overkoepelende ideeën in de tekst en maak aantekeningen. Vervolgens kun je kijken of er voorwerpen, kleuren of andere elementen zijn die je in verband kunt brengen met dit thema. Zo zou je als thema van 'Het behouden huis' van W.F. Hermans als volgt kunnen omschrijven: 'De onkenbaarheid of chaos van het menselijk bestaan en de daaruit voortvloeiende eenzaamheid'. Vervolgens kun je het huis of de gesloten kamer zien als symbool van die eenzaamheid en onkenbaarheid. De oorlogssituatie met alles wat daarbij hoort (slagveld, granaten) kun je zien als symbolisch voor de chaos.
3. Soms is er sprake van een duidelijke plotwending. Let dan goed op of er symbolen zijn die deze wending aangeven.
4. Noteer alle woorden of ideeën die worden herhaald. Auteurs gebruiken vaak herhaling als een manier om lezers op belangrijke symbolen te wijzen. Als je merkt dat je steeds weer iets tegenkomt, schrijf dat dan op je lijst met mogelijke symbolen.
5. Let ook op de kenmerken van minder voorkomende symbolen. Als je denkt dat je een symbool hebt gevonden dat niet een van de meest voorkomende symbolen is, let dan op de details die de auteur erover vermeldt. Besteed aandacht aan zaken als: kleurgebruik (of het gebruik van licht en donker), gebruik van ongebruikelijke voorwerpen of weersomstandigheden.
6. Denk na over de context om het symbool beter te begrijpen. Context kan van alles zijn wat betekenis en relevantie toevoegt aan literatuur: iets historisch, cultureels of politieks. Zo schreef de Poolse regisseur Kieslowski een trilogie 'Trois couleurs', bestaande uit de kleuren 'bleu', 'blanc' en 'rouge', de kleuren die staan voor de idealen van de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkheid en broederschap. In de afzonderlijke films zie je die drie kleuren terugkomen en ook de bijbehorende thema's. Kijk goed naar de achtergrond van het personage om te kijken of elementen uit zijn of haar verleden symbool kunnen staan voor zijn

gemoedstoestand. Ook kun je in de achtergrond van de auteur zoeken of hij vaker bepaalde symbolen gebruikt, die eventueel een verband hebben met iets uit zijn leven.

7. Over veel boeken is informatie te vinden. Er zijn vast al andere lezers geweest die symboliek in het boek hebben onderzocht. Je kunt ook online naar voorbeelden van beroemde literaire symbolen zoeken, of je docent raadplegen. Veel auteurs gebruiken deze bekende symbolen die gemakkelijk door de lezer kunnen worden herkend, zoals de kleur zwart voor de dood, wit voor onschuld, rood voor liefde, of seksualiteit, mist of rook voor eenzaamheid, of gebrek aan inzicht, de duif voor vrede, de kraai voor de dood, een kruis voor het christendom, enz.